

A művészeti foglalkoztatás alkotmányjogi háttere¹

A művészet köré húzott jogintézményi keret egyik legérdekesebb szegmense a foglalkoztatási szabályok sajátos rendszere. A tanulmány keretében a művészet és jog kapcsolatának ezt a területét helyezem a vizsgálódás fókuszába, amellyel összefüggésben jelzem, hogy a munkajogi dogmatika alkotmányjogi fundamentumának sajátos aspektusait és jogági hatásait elemzem.

I. A foglalkoztatás alapjogi háttere

1. A gazdasági, szociális és kulturális jogokról

A szakirodalom általános felfogása a gazdasági, szociális és kulturális jogokat együttesen kezeli. Az ún. tágabb értelemben felfogott szociális jogok esetében az államnak nem tartózkodnia, hanem tevőlegesen, pozitív jogalkotási és jogalkalmazási intézkedéseket is tennie kell. Ezek a jogok tehát minőségükben különböznek az ún. első generációs jogoktól, amelyek az államhatalom korlátozására irányulnak.²

Az ún. második generációs alapjogok közé három összefüggő, de egymástól különálló alapjogcsoport tartozik. A *gazdasági alapjogok* legfontosabb funkciója az államhatalom gazdasági életben történő korlátozásában, az állami önkényről való lemondásban jelölhető meg. Emellett azonban a szabadságjogi jellegük³ miatt sem értelmezhetők szociális jogként.⁴ A gazdasági alapjogok funkciója tehát a klasszikus szabadságjogokhoz hasonlatos, vagyis a személyiség szabad kibontakoztatását segíti elő. A *szociális jogok* biztosításának szükségessége e folyamatba ott kapcsolódik be, ahol az előbb említett jogokat valamilyen oknál fogva (öregség, betegség, rokkantság, önhibáján kívül bekövetkezett munkanélküliség) nem lehet megfelelően gyakorolni, vagy a családi állapotban történt változás (özvegyesség, árvaság) az egyén létfeltételeit veszélyezteti. A *kulturális jogok* pedig elsődlegesen a személyiség szabad kibontakoztatását szolgálják, amellyel, hogy a foglalkozás szabadsága jogának előfeltételeként is megjelölhetők.⁵

---

¹ A tanulmány az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg.

² Drinóczi Tímea: *Bevezetés az Ötödik részhez – Gazdasági, szociális és kulturális alapjogok*. In: Chronowski Nóra – Drinóczi Tímea – Petrétei József – Tilk Péter – Zeller Judit: Magyarország alkotmányjoga III. Alapvető jogok. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2008, 455.

³ Petrétei József: *Az alkotmányos demokrácia alapintézményei*. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2011, 443-444.

⁴ Sári János: A gazdasági, szociális, kulturális jogok alkotmányos alapjai. In: *Acta Humana* 1995/18-19. 194.

⁵ Drinóczi Tímea: *Gazdasági alkotmány és gazdasági alapjogok*. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2007, 126.

A gazdasági alapjogok közé tartozik a tulajdonhoz való jog, a gazdasági tevékenység szabadsága, amely a foglalkozás szabadságát (vállalkozás, munka) öleli fel. Ezekhez az alapvető jogokhoz szükségszerűen kapcsolódik egyrészt a szintén alapjognak minősülő koalíciós szabadság, másrészt a szerződési szabadság, amely nem minősül alanyi jognak. A szociális jogok fő területe a szociális biztonsághoz és egészséghez való jog, míg a kulturális jogok közé az oktatáshoz való jogot, a tudomány és a művészeti élet szabadságát soroljuk.⁶

2. A munka alkotmányjogi alapja

Az Alkotmánybíróság szerint a *munkához való jogba beletartozik* mindenfajta foglalkozás, hivatás, „munka” megválasztásának és gyakorlásának szabadsága, és ehhez képest az egyes aspektusok. A munkához való jog nem redukálható le a munkaviszony keretében végzett munkára.⁷ A testület hozzátette, hogy a munkához való jog a foglalkozás és a munka szabad megválasztása, illetve a vállalkozás szabadsága *alanyi jogként* nem különböznek.⁸ Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a munkához való jog alanyi jogként jelenik meg az Alkotmányban (ez a védelem), és meg kell különböztetni tőle a munkához való jogot, mint szociális jogot, különösen annak intézményi oldalát (a megfelelő foglalkoztatáspolitikát és a munkahelyteremtés állami feladatát).⁹

Az Alaptörvény ehhez képest szignifikáns változásokat hozott a munka világában, amikor a „munkához való jog” deklarálását mellőzi, és csupán a *munka és a foglalkozás szabad megválasztásához* való jogot rögzíti.¹⁰ Emellett megjelenik az állami intézményvédelmi kötelezettsége, amely *alkotmányi célként*,¹¹ *feladatként* jelenik meg. A munkavégzésen alapuló, a közösség gyarapodásához való kötelező hozzájárulás fordulattal¹² pedig az alkotmányozó sajátos munka-kötelezettséggel bővítette az állampolgári köteleességek körét.¹³

A foglalkozás szabad megválasztása *pozitív állami tevékenységet* is igényel, ami azt jelenti, hogy az államnak olyan körülményeket kell teremtenie, amelyekben e jog megvalósulhat. A törvényhozó azonban a foglalkozásokat csupán csoportosíthatja, de nem határozhatja meg, mi számít annak. A törvényhozónak a gazdaság szabályozásában nagy a mozgásteret, de az alapjogokra, a szociális változásokra és a

⁶ Drinóczi: *Bevezetés az Ötödik részhez*... 459-460.

⁷ 21/1994. (IV. 16.) AB határozat, ABH 1994. 117, 121

⁸ 21/1994. (IV. 16.) AB határozat, ld. még Sólyom László: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*. Budapest, Osiris Kiadó, 2001, 630.

⁹ 21/1994. (IV. 16.) AB határozat, ABH 1994. 117, 120-121, 684/B/2001. AB határozat, ABH 2004. 1545, 1549. Vö. Takács Albert: *A szociális jogok*. In: Halmi Gábor – Tóth Gábor Attila (szerk.): *Emberi jogok*. Budapest, Osiris Kiadó, 2003, 848. és Kiss György: *Néhány észrevétel a „munkához való jog”, illetve a foglalkozás és a munkavégzés szabad megválasztása alapjogi minőségéhez*. In: Balogh Ágnes – Hornyák Szabolcs (szerk.): *Tanulmánykötet Erdősy Emil professzor 80. születésnapja tiszteletére*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2005, 279.

¹⁰ Alaptörvény XII. cikk (1) bek.

¹¹ A célként való felfogásról ld. Kiss: *Néhány észrevétel a „munkához való jog”*... 279. o.

¹² Alaptörvény XII. cikk (1) bekezdés második mondata

¹³ Vö. Bankó Zoltán – Naszldi Georgina: *Alapjogvédelem a munkajogban*. Pécsi Munkajogi Közlemények – Monográfiák 4. Pécs, Utilitates Bt., 2015, 24.

közjó szükségleteire fogékonyak kell lennie. Ha a technológiai, gazdasági vagy szociális változás veszélyeztetné a garantált jogokat, megfelelő korrekciós rendelkezéseket kell meghozni. A foglalkozás szabadságát számos *alacsonyabb szintű*, más jogágakba tartozó *norma* konkretizálja (pl. az egyéni vállalkozásról, a gazdasági társaságokról, a közalkalmazottak és a köztisztviselők jogállásáról szóló törvények, továbbá a Munka törvénykönyve és a Polgári törvénykönyv). Az egységes munkajogi szabályozás helyett differenciált szabályozás alkalmazása alkotmányos és nem ütközik a diszkrimináció-tilalomba: a munkát végzők (köztük a versenyszférában dolgozók, a köztisztviselők, a közalkalmazottak) a jogi szabályozás szempontjából nem alkotnak egyöntetű (homogén) csoportot, különösen nem a végzett munka ellenértékének meghatározása, nyilvánossága, teljesítésének módja tekintetében.¹⁴

II. Foglalkoztatási formák a művészeti szférában

A művészeti tevékenység körében megjelenő foglalkoztatási formák az egyes szerződési típusokhoz alkalmazkodva három alapvető jellemzővel párosulnak. E három ismérv a művészet egyes ágazati sajátosságai tükrében ábrázolva a következőket mutatja.

1. A vállalkozási szerződés

A vállalkozási szerződés esetén a szerződés fogalmi eleme, hogy a vállalkozó a megrendelő részére valamilyen – rendszerint – egyedi, egyéni igényeket kifejező tevékenységet fejt ki.¹⁵ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) rendelkezései alapján a vállalkozási szerződés lényegét nem a tevékenység természete, és nem is a dolog adja, hanem absztrakt szinten az, hogy a vállalkozó a kifejtett tevékenységével összefüggésben eredmény, azaz „mű” megvalósítására vállal köteleességet.¹⁶ Ennél fogva a Ptk. – a korábbi törvénnyel ellentétben – nem a vállalkozó „dologra” irányuló különféle tevékenységének példálózó felsorolására fókuszál (pl.: tervezés, javítás, átalakítás, elkészítés), hanem általánosságban emeli ki a vállalkozási szerződés két meghatározó tulajdonságát: a tevékenység kifejtését, illetve ezzel összefüggésben az eredmény megvalósítását.¹⁷

Ehhez igazodva a művészeti szféra tekintetében a vállalkozási szerződés tipikusan *az ún. tárgyalakotó művészetek*¹⁸ kapcsán jelentős foglalkoztatási forma. Ez a fogalom a látható alkotásokat létrehozó kifejezési módokat öleli fel: amikor tehát a művészi érték kimondottan az alkotásban, a tárgyasult műben érhető tetten. Ilyen

---

¹⁴ 1196/B/1997. AB határozat, ABH 1998. 806, 809

¹⁵ Vékás Lajos (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. Budapest, CompLex Kiadó, 2013, 709.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo.

¹⁸ A tárgyalakotói művészi minőség alapjogi elemzéséről ld. Cseporán Zsolt: A művészet szabadsága a képzőművészetben. In: *Jogtudományi Közlemények* 2014/7-8. 353-362.

művészeti ágak különösen a képzőművészet,¹⁹ az építőművészet, valamint az ipar- és tervezőművészet.

2. A megbízási szerződés

E szerződéstípus értelmezésekor a mai napig irányadónak számít a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény miniszteri indokolásának az a megállapítása, miszerint „azok a jogviszonyok, amelyek más ügyviteli típusba nem sorolhatóak, és nem is tartoznak a munkaviszonyok körébe, megbízási viszonyoknak minősülnek.” Ennek megfelelően, illetve a témakör szempontjából hangsúlyos változás, hogy a Ptk. – a korábbi terminus helyett – a „rábízott ügy” megfogalmazást a „rábízott feladat” kifejezésre cserélte, expressis verbis nyitva a foglalkoztatási viszonyok felé is. Ennek következtében *a művészeti terület szinte valamennyi megnyilvánulása esetén alkalmazható jogviszonynak minősül, amely többnyire az alkalmi vagy időszakos foglalkoztatás során választott jogi kötelek – így például az előadó-művészeti szférában a „menekülés a munkajogból” jelenség tipikus eszköze.*

3. A munkaszerződés

A munkajogi megállapodások – jellegükből adódóan – főszabály szerint tartós jogviszonyt feltételeznek. Ebből az következik, hogy azokon a művészeti területeken alkalmazható hatékonyan, amelyek alapvetően huzamos tevékenység folytatását igénylik. Emellett speciális faktor, hogy a munkaviszony keretében történő foglalkoztatás több személy közös munkavégzése esetén jelenik meg, amely a művészeti szférában *a kollektív alkotást biztosító, illetve igénylő társulati létformához kötődik.* E körbe tartoznak különösen az *előadó-művészetekhez kapcsolódó egyes tevékenységek, mint például a színház-, balett- és a zeneművészet.*

Magyarországon az előadó-művészeti – különösen a színházi – struktúra jellemzésére az állandó társulatok létén alapuló repertoárjátást szokás megjelölni. A társulat az előadások létrehozásában közreműködő művészek (és nem művészek) csoportja, amely a munkajogi foglalkoztatást teszi lehetővé, illetve feltételezi.²⁰

Bár a '80-as évektől – a zárt társulatok felbomlásával – az előadó-művészeti szférában is megfigyelhető a „menekülés a munkajogból” jelensége,²¹ a magyar hagyományokhoz híven az előadó-művészeti struktúra döntően mégis a társulati létén alapul. Emellett történelmi társulati jogalkotó is, amikor az előadó-művészeti szervezetek támogatásáról és sajátos foglalkoztatási szabályairól szóló 2008. évi XCIX. törvény (a továbbiakban: Emtv.) indokolásában kifejezte, hogy „a művészek foglalkoztatása az

¹⁹ „A képzőművészetek, tárgyalkotó művészetek specifikumainak és kutatásuknak a lényegi eltérése más művészeti ágazatoktól nagyrészt abból adódik, hogy a materiájukban létező, látható és tapintható, helyhez és térhez kötött alkotások (...)” Aradi Nóra: *Műfaj a képzőművészetekben (Téma, technika, funkció)*. Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 1989, 54.

²⁰ Vö. Szabó István: *A színházi struktúra helyzete, a jövőre vonatkozó elképzelések*. In: Tompa Andrea (szerk.): *Színházi Jelenlét – színházi jövőkép*. Budapest, Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, 2005.

²¹ Id. az állandó társulati tagságot feladó, ún. „szabadúszó” művészek térnyerését, akik a rugalmas munkavállalást preferálva csupán adott előadásra, produkcióra vállalkoznak – polgári jogi (pl.: megbízási) viszony keretében.

esetek nagy részében mégiscsak foglalkoztatotti minőségben, munkáltatóknál történik”.²² Emellett impliciten ehhez igazodik a nemzeti és a kiemelt előadó-művészeti szervezetek meghatározásának szempontrendszere is.²³ Végül pedig fontos megjegyezni, hogy hazánkban az előadó-művészeti tevékenység munkaviszony mellett közalkalmazotti jogviszonyban is ellátható, amely még inkább indokolja az általánostól eltérő szabályozás meglétét, és így a művészeti foglalkoztatás atipikus karakterét.²⁴

III. A művészeti foglalkoztatás alkotmányjogi értelmezése

A művészet szabadsága tekintetében az állam objektív intézményvédelmi kötelezettsége körébe tartozik a művészeti intézmények (például művészi díjak, művészi felsőoktatási intézmények és a Magyar Művészeti Akadémia) létrehozása és támogatása, valamint biztosítania kell a művésszé válás lehetőségeit is.²⁵ Ez az általános meghatározás indirekt módon magában foglalja a művészi alkotómunka kiteljesedéséhez szükséges infrastrukturális háttér biztosítását, amely összekapcsolódik a művészeti szféra foglalkoztatási aspektusával.

1. Exkurzus: az állam objektív intézményvédelmi kötelezettségéről

Az államhatalomnak nem csupán tiszteletben kell tartania és védenie kell az alapvető jogokat, hanem kötelezettségük az azok érvényesítéséhez szükséges feltételeket megteremteni, vagyis gondoskodnia kell az alapjogok megvalósításáról. Ez közelebbről azt jelenti, hogy az államnak az a feladata, hogy olyan jogi, szervezeti, eljárási és pénzügyi körülményeket teremtsen, amelyek alapján az egyének számára az alapvető jogok igénybevételét és gyakorlását ténylegesen lehetővé tegye.²⁶

Az alapjogi dogmatika jelen aspektusának fontossága a magyar alkotmánybírói esetjognak is már viszonylag korai meghatározó tétele, amely a szubjektív és az objektív intézményvédelmi kötelezettség viszonyában jelenik meg.

„[a]z alapjog jogosultja, illetve az állam különböző szempontjai és feladatai miatt az alapjog alanyi jogi, illetve objektív oldala nem feltétlenül fedi egymást. Az állam – általános és objektív szempontjaiból következően – a szubjektív alapjog által védett körön túlmenően is meghatározhatja ugyanazon alapjog objektív, intézményes védelmi körét.

---

²² Az előadó-művészeti szervezetek támogatásáról és sajátos foglalkoztatási szabályairól szóló 2008. évi XCIX. törvény indokolása, a 25. §-hoz fűzött részletes indokolás.

²³ Ld. a minősített előadó-művészeti szervezetek körének meghatározásáról szóló 5/2012. (VI. 15.) EMMI rendeletet

²⁴ Vö. Emtv. 2. § (1) bek. c) pont és 25. § (1) bek., valamint 150/1992. (XI. 20.) Korm. rendelet a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény végrehajtásáról a művészeti, a közművelődési és a közgyűjteményi területen foglalkoztatott közalkalmazottak jogviszonyával összefüggő egyes kérdések rendezésére

²⁵ Zeller Judit: *A tudomány és a művészet szabadsága*. In: Chronowski Nóra – Drinóczi Tímea – Petréci József – Tilk Péter – Zeller Judit: Magyarország alkotmányjoga III. Alapvető jogok. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2008, 600.

²⁶ Alfred Katz: *Staatsrecht*. Heidelberg, C. F. Müller Juristischer Verlag, 1994, 269.

Ez a helyzet például akkor, ha egy szabadságjog egyéni gyakorlása nem látszik veszélyeztetettnek, az esetek összességében azonban az alapjog által garantált szabadság vagy életviszony intézménye kerül veszélybe.²⁷

Az emberi jogokkal kapcsolatos jogi szabályozás elmélete alapján az állam jogvédelmi kötelezettsége kettős jellegű: egyfelől védi az egyének (jogalanyok) számára biztosított emberi jogokat, másfelől bizonyos esetekben – és bizonyos emberi jogok vonatkozásában – gondoskodik az emberi jogok érvényesüléséhez szükséges feltételekről (intézményes védelem).²⁸

„az állam az alapjoghoz kapcsolódó objektív intézményvédelmi kötelezettsége keretében hasonló védelmet biztosíthat, mint amit az adott alapjog alanyi jogként nyújt. (...) Tehát, ha az alanyi jogosultság nem áll meg, attól még az alapjog alkotmányos védelme fennáll.”²⁹

2. A művészeti foglalkoztatás alkotmányjogi (elvi) alapja

A művészeti foglalkoztatás elvi fundamentuma tehát a munkajogi dogmatika keretein kívül keresendő: egyrészt a művészi tevékenység, mint metajurisztikus elemben, másrészt pedig az alkotmányjog értelmezési tartományában. E két aspektus összekapcsolódik a művészt szabadsága alapjogánál, amely tekintetében a magyar Alkotmánybíróság a következő, a munkajogi szabályozásra is kiterjedő álláspontra helyezkedett:

„A művészeti alkotó tevékenység jellegéből adódóan mindig is sajátos jogi kereteket kívánt, mivel ez a tevékenység nehezen illeszthető be a munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyok körébe. Ezért e tevékenység speciális vonásainak figyelembevételre különösen indokolt volt a szociális ellátórendszer kialakítása és működtetése terén.”³⁰

A művészeti foglalkoztatási rendszer felépítése az állam intézményvédelmi kötelezettsége körében az alapjogi és a munkajogi dimenzióban is speciális szempontokat igényel.

2.1. „A művészeti alkotó tevékenység jellege”

A művészeti alkotás mint tevékenység kapcsán a magyar Alkotmánybíróság arra az álláspontra helyezkedett, amely szerint a művészeti élet szabadsága a művész önkifejeződésének jogaként az emberi méltóságból levezetett önrendelkezési jogként írható le, rámutatva ezzel az alapjog személyiség szabad kibontakozásával való kapcsolatára.³¹ A szóban forgó alapjog tartalmát pedig a testület a következőképpen határozta meg:

„Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a művészeti élet szabadsága mint alapvető jog a művészeti alkotómunka szabadságát, a művész bármely meg nem engedett korlátozástól mentes

²⁷ 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, ABH 1991, 297, 303

²⁸ Vö. Koltay András: A művészet szabadsága: a nem létező alapjog. In: *Pázmány Law Working Papers* 2016/4. 6.

²⁹ Balogh Zsolt: Az Alkotmány fogalmi kultúrája és az alkotmánybíráskodás. In: *Fundamentum* 1999/2. 34.

³⁰ 51/2007. (IX. 15.) AB határozat, ABH 2007, 652, 656

³¹ 24/1996. (VI. 25.) AB határozat, ABH 1996, 107, 110-111

önkifejezését, valamint a művészeti alkotások nyilvánosság elé tárásának, illetve bemutatásának, terjesztésének szabadságát jelenti.”³²

Ennek értelmében a művészi alkotótevékenység az elkészült mű nyilvánosságra hozásáig terjedhet csupán, azon túl már a művészeti élet más, alkotói magatartáson túli – tipikusan a tulajdonhoz való jog alá sorolt – aspektusai élednek fel.³³ Az alapjogok munkajogi érvényesülését döntően meghatározza a munkajogviszony tartalma, amely tükrözi a munkajog alapvető premisszáját, az egyéni munkavállaló függőségét és a sajátos alá-fölérendeltségi viszonyt.³⁴ Egyes szerzők ebből egyenesen azt a következtetést vonják le, hogy *az alapjogoknak a munkajogban ugyanolyan védőfunkciót kell ellátniuk a munkavállaló érdekében, mint az első generációs alapjogoknak az állampolgár és az állam relációjában.*³⁵ *Ezt az álláspontot a művészet szabadsága tekintetében az alapjog tartalma támaszja alá, amennyiben „a művészi élet szabadságához való jog lényeges tartalmát a művészeti alkotómunka minden hatalmi jellegű befolyástól mentes gyakorlása és a művészi alkotásban megjelenő vélemény szabad kinyilvánítása”.³⁶*

2.2. „(...) nehezen illeszthető be a munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyok körébe”

Ez a megállapítás az alkotmányjogi szempontból a művészeti alkotótevékenység és szerződési szabadság viszonyára utal. A szerződési szabadság a piacgazdaság lényegi elemeként nem minősül alapvető jognak az Alkotmánybíróság megítélése szerint.³⁷ Ezen túl a szerződési szabadság átfogó kategória, amelynek egyik aspektusa a munka és foglalkozás megválasztásához való jog, valamint a vállalkozás szabadsága.³⁸ Ebből adódóan a szerződési szabadság korlátozásával együtt a vállalkozáshoz és a munkához való jog érvényesülésének aggályai is felmerülnek.

A szerződési szabadság és a művészeti tevékenység problémás kapcsolata a művészet szabadságának lényeges tartalmából következik. *A művészeti szféra foglalkoztatási szabályainak alapjogi dimenziója egy elvi ellentmondással írható le: amíg a munkajog – jellegeből adódóan – a munkáltató döntési-utasítási hatalmára épül,³⁹ addig a művészeti élet szabadságának szubjektív oldala kizár mindennemű hatalmi tényezőt a művészi alkotás köréből.*

Ennek következményeként szükséges az államnak a művészeti foglalkoztatás körében speciális szabályokat alkotnia az alapjogok – ti. a művészet szabadsága és a munkához való jog szubjektív oldala – teljes körű érvényesülése érdekében.

³² 24/1996. (VI. 25.) AB határozat, ABH 1996, 107, 110

³³ Vö. Magyarország Alaptörvényének X. cikk (1) bekezdésének első fordulatával: „Magyarország biztosítja a [...] művészeti alkotás szabadságát [...]”

³⁴ Kiss György: A munkajog jogforrási rendszere és az alapjogok. In: *Jura* 2003/1. 80.

³⁵ Vö. Harro Plander: *Arbeitsrecht: Instrument zur Verwirklichung von Grundrechten der Arbeitnehmer*. In: FS für Albert Gnade. Köln, Bund Verlag, 1992, 80.

³⁶ 24/1996. (VI. 25.) AB határozat, ABH 1996, 107, 110

³⁷ 32/1991. (VI. 1.) AB határozat, ABH 1991, 146, 153

³⁸ 1178/B/1991. AB határozat, ABH 1993, 564, 565

³⁹ Kiss: A munkajog jogforrási rendszere és az alapjogok. 80.

2.3. „(...) sajátos jogi keretek”

Az Alkotmánybíróság nézete szerint a művészeti foglalkoztatás – a fentiekből adódóan – sajátos jogi kereteket kíván, amely megfogalmazásnak a jelentése kibontásra, konkretizálásra szorul. A pontos normatartalom körülírásához azonban az alapjogi dogmatika fogalomkészlete nem elégséges: a definíció jogági eszközöket kíván. *Az alkotmányjog értelmezési tartományán túl a testület szóhasználat a tágan felfogott magánjog keretein belül a szerződési jog sajátos jelenségéhez, az atipikus megállapodásokhoz kapcsolódik.*

IV. Atipikus szerződések és a művészeti foglalkoztatás viszonya

1. Az atipikus szerződésekről

1.1. *Atipikus szerződések a polgári jog és a munkajog metszéspontjában*⁴⁰

A polgári jogban az atipikusnak nevezett szerződések a típus szabadság elvéhez igazodva a jogalkotó által szabályozott szerződéstípusoktól eltérőt jelölnek. Eszerint a szerződés tartalmát a felek szabadon állapíthatják meg, a szerződésekre vonatkozó rendelkezésektől egyező akarattal eltérhetnek, ha jogszabály az eltérést nem tiltja. A típus szabadság értelmében⁴¹ a jogszabályba ütközés tilalmának betartásával ezek a megállapodások tetszőleges tartalommal köthetőek, azonban a szerződések általános szabályai rájuk is irányadóak.⁴² Le kell azonban szögezni, hogy az atipikus polgári jogi szerződések és az atipikus munkajogviszonyok nem egynemű kategóriáknak minősülnek.⁴³ Míg a polgári jogban az egyes szerződések közé nem sorolt szerződések jönnek számításba atipikus megállapodásokként, addig a *munkajog atipikus konszenzusai a munkaszerződés által szabályozott típustól (főszabálytól) való eltérést jelölik anélkül, hogy az ilyen tartalommal létrejött munkaszerződés immanens mivoltát elveszítené.*⁴⁴

⁴⁰ A témáról részletesen ld. Bankó Zoltán: *Az atipikus munkajogviszonyok. A munkajogviszony általánostól eltérő formái az Európai Unióban és Magyarországon. Doktori (PhD) disszertáció.* Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2008. 16-18.

⁴¹ A típusválasztási szabadság, illetve kényszer munkajogi értelmezéséről részletesen ld. Kiss György: *Új foglalkoztatási módszerek a munkajog határán – az atipikus foglalkoztatástól a szerződési típusválasztási kényszer versus típusválasztási szabadság problematikájáig.* In: *Magyar Jog* 2007/1. 4-9.

⁴² Papp Tekla: *Atipikus szerződések.* Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2004, 10.

⁴³ Ez a megállapítás már a polgári jog és a munkajog elhatárolásából is adódik: bár a munkajogviszony is alapvetően szerződésen alapuló jogviszony, olyan sajátos elemeket tartalmaz, amelyekben a közjogi tulajdonságok erőteljesen érvényesülnek – különösen a munkavállaló érdekeit védő rendelkezésekben. Ezért a munkajog külön szakjogági jellege, a magánjog „anyatestéből” való kiszakadt volta kétséget kizáróan alátámasztja a fenti tételt. Vö. Lábady Tamás: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része.* Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 1998, 44.

⁴⁴ Bankó: *Az atipikus munkajogviszonyok.* 18.

Ezek után az alapvető különbség az, hogy míg a polgári jog a jogszabályban nem rendezett szerződésfajtákat tekintti atipikus szerződéseknek,⁴⁵ addig a munkajog egy „típust” ismer és atipikusnak az ettől való eltérést nevezi.⁴⁶ Ebből adódóan a tipikus munkaviszonynak a munkajogban normateremtő szerepe van.⁴⁷

1.2. Az atipikus munkajogviszony fogalma

Az atipikus foglalkoztatási módszerek bár fellazítják a tradicionális munkajogviszony struktúráját, és ennyiben közelítenek a munkavégzésre irányuló polgári jogi viszonyok tartalmához, ugyanakkor a munkajog keretében maradvá, nem keletkezhetnek polgárjogi jogviszonyt.⁴⁸ Az atipikus munkaviszonyok kialakulása – és így funkciója – végső soron a következő kérdésre vezethető vissza: a feleknek milyen szabadságuk van a munkajog határainak elhagyására, illetve milyen szabadsággal tághatják a munkajog kereteit? Ezt a folyamatot a „munkajogból való menekülésként” említi a jogirodalom.⁴⁹ Az atipikus munkajogviszonyok és a „menekülés a munkajogból” kérdéskör szoros kapcsolatban álló, és azonos gyökerű problémáknak mondhatóak. Mindkettőnek az elsődleges mozgatórugója ugyanis a gazdaságosságra és a „rugalmasságra” törekvés.⁵⁰

A fentieket áttekintve megállapítható, hogy az atipikus munkajogviszony fogalmának tartalma nincs általánosan elfogadottan rögzítve a szakirodalomban. A tárgyban munkák egy része megelégszik a fogalom alá tartozónak vélt jelenségek felsorolásával, a definíciók esetében pedig kevés indokolást találunk arra vonatkozóan, hogy milyen szempontok alapján került a fogalom megalkotásra.⁵¹

Fontos elkülönítő érv, hogy az adott foglalkoztatási formát a jogalkotó *de iure* a munkajog hatálya alá vonja. Ez két féle megoldást takar: egyrészt, hogy közvetlenül a munka törvénykönyvében nevesíti; másrészt, ha más, ágazati jogviszonyokat von a munka törvénykönyve alá.⁵² Az atipikus munkajogviszony definiálásakor rögzíthető első axióma a fogalom relatív mivolta, vagyis hogy az atipikus munkaviszony csak a tipikus munkajogviszonnal összehasonlítva definiálható. Ennél fogva az atipikus munkajogviszony-fogalom nem abszolút, hanem *relatív* fogalom, mivel előfeltételezi a tipikus munkajogviszony meghatározását.⁵³ A tipikus munkaviszony tehát egyfajta origónak számít, ugyanis ahhoz viszonyítunk minden más foglalkoztatásra irányuló jogviszonyt.⁵⁴

---

⁴⁵ Az ettől eltérő álláspontról ld. Vékás Lajos: *A szerződési rendszer fejlődési csomópontjai*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1977, 155.

⁴⁶ Bankó: *Az atipikus munkajogviszonyok*. 18.

⁴⁷ Gyulavári Tamás: *A szürke állomány – Gazdaságilag függő munkavégzés a munkaviszony és az önfoglalkoztatás határán*. Jogtudományi Monográfiák 6. Budapest, Pázmány Press, 2014, 105.

⁴⁸ Kiss György: *Alapjogok kollíziója a munkajogban*. Pécs, Justis, 2010. 269.

⁴⁹ Bankó: *Az atipikus munkaviszonyok*. 20.

⁵⁰ Bankó: *Az atipikus munkaviszonyok*. 22.

⁵¹ Bankó Zoltán: *Az atipikus munkajogviszony fogalmáról*. In: Kiss György – Berke Gyula – Bankó Zoltán – Kajtár Edit (szerk.): *Emlékkönyv Román László születésének 80. évfordulójára*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2008, 48.

⁵² Ferencz Jácint: *Atipikus foglalkoztatási formák*. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2015, 23.

⁵³ Bankó: *Az atipikus munkajogviszonyok*. 74.

⁵⁴ Gyulavári Tamás (szerk.): *Munkajog*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2013, 44.

Ennek tükrében az atipikus munkajogviszonyok az alábbiak szerint definiálhatók: *Az atipikus munkajogviszonyok a jogalkotó által tipikusként szabályozott önállóan foglalkoztatási formától, a „tipikus munkajogviszonytól” egy vagy több elemében eltérő tartalmú jogviszonyok összessége.*⁵⁵

A fenti definíció fogalmi elemeit vizsgálva az atipikus foglalkoztatás differentia specificájaként két lényeges tétel emelhető ki. Az első tétel, hogy a fogalom csak a *munkajogviszonyt, az önállóan foglalkoztatást veszi alapul.* Ezáltal kizárhatóak azok a jogviszonyok (tényleges helyzetek), amely esetekben nem jön létre munkajogviszony a felek között. A második fogalmi elem a jogalkotó által szabályozott *tipikus munkajogviszonytól való eltérés.* Ezzel összefüggésben Bankó megjegyzi, hogy a szabályozás által főszabálynak tekintett jogviszonytól való eltérés minden esetben csak a főszabály jellemzőinek teljes ismeretében mérhető fel.⁵⁶

1.3. Atipikus munkaviszonyok a jogalkotásban

A munkajog diszpozitív normái az atipikus megállapodások motorjai.⁵⁷ Ez alapján az atipikus munkajogviszonyok kialakításakor a felek rendelkezési szabadsága kétféle módon nyilvánul meg: vagy a jogalkotó által figyelembe vett lehetőséggel térnek el a főszabálytól (jogszabályban rögzített diszpozíció), vagy a jogalkotó által figyelembe nem vett eltéréssel alakítják ki jogviszonyukat (a jogszabály hallgatása és kifejezett tiltás hiánya – hallgatolagos diszpozíció). Nyilvánvaló, hogy az első esetben tulajdonképpen az atipikus jelleg szabályozásra került – ha csak annyiban is, hogy az a jogalkotó látókörébe került.⁵⁸

Munkajogi megközelítésben⁵⁹ az elsődleges értékelési szempont a fentiek alapján az, hogy az adott munkaviszony jogi értelemben mennyire tér el az általánosnak tekintendő határozatlan idejű, teljes munkaidős munkaviszony jellemzőitől. E tág értelmezési tartományon belül célszerű megkülönböztetni a munka törvénykönyve által nevesített atipikus jogviszonyokat; illetve a munkajogi kódex hatálya alá vont munkaviszonyokat, amelyek részletszabályait más jogszabály tartalmazza.⁶⁰ Ennek az összehasonlítási szempontnak az alapján a legnagyobb eltérést azok a jogviszonyok mutatják, amelyek a munka törvénykönyvében nem nevesített munkaviszonyok, illetve amelyek kifejezett kivételt képeznek a munkajogi kódex hatálya alól.⁶¹

2. A művészeti foglalkoztatás mint atipikus munkaviszony

A fenti alkotmányjogi fundamentumra és a munkajog atipikus megállapodásainak sajátosságaira építve, a jogalkotó a művészeti foglalkoztatás igényeit speciális szabályrendszerrel

---

⁵⁵ Vö. Bankó: *Az atipikus munkajogviszonyok.* 75., valamint Ferencz: *Atipikus foglalkoztatási formák.* 54.

⁵⁶ Bankó: *Az atipikus munkajogviszonyok.* 75.

⁵⁷ Bankó: *Az atipikus munkajogviszonyok.* 23.

⁵⁸ Bankó: *Az atipikus munkajogviszonyok.* 23-34.

⁵⁹ A (munka)jogi megközelítéstől eltérő szempontokról részletesen ld. Ferencz: *Atipikus foglalkoztatási formák.* 17-56.

⁶⁰ Ferencz: *Atipikus foglalkoztatási formák.* 54.

⁶¹ Ferencz: *Atipikus foglalkoztatási formák.* 23.

biztosítja. Ez az előadó-művészetek az általánostól eltérő foglalkoztatási előírásait öleli fel hazánkban, az Emtv. adta keretben: „[...] a törvény egységes munkajogi szabályokat állapít meg az előadó-művészeti szervezetekben foglalkoztatottakra, tekintet nélkül arra, hogy azok milyen szervezeti formában működnek.”⁶²

Az Emtv. indokolása expressis verbis rögzíti az előadó-művészeti munkaviszony atipikus jellegét, amikor utal az Mt. és a Kjt. viszonyában speciális szabályokra.

„A törvény fontos szabályozási területe a színházi, művészi munka sajátosságainak összegzése. Ezek a szabályok azért szükségesek, mert a művészi munkát ugyan igen nehéz szabályok közé szorítani, viszont a művészek foglalkoztatása az esetek nagy részében mégiscsak foglalkoztatotti minőségben, munkáltatóknál történik. A művészeti élet sajátosságaira hivatkozva aligha lehet a munkavállaláshoz fűződő jogokat a művészek esetében kétségesse tenni, ezért a terület sajátosságait, a szakmai szokásokat, a színházi üzem sajátosságait, a művészek terhelhetőségét figyelembe vevő szabályozás szükséges.

A munkajogi szabályok az Mt. és a Kjt. szabályaihoz viszonyítva speciális rendelkezések, azaz az Mt. hatálya alá tartozó munkáltatók esetében az Mt.-t, a Kjt. hatálya alá tartozó munkáltatók esetében a Kjt.-t az e törvényben szabályozott eltérésekkel kell alkalmazni.”⁶³

V. Következtetések

A művészeti foglalkoztatás mint a művészet szabadsága érvényesülésének tartományát jelentő szektor magán hordozza a művészeti alkotómunka sajátosságait, amelyek a munkajogi szabályozásban speciális igényként jelennek meg. A követelményeknek való megfelelés kényszerítőleg idézi elő a művészi kívánalmakra reagáló munkajogi szabályozás kialakítását. Ennek alkotmányjogi háttérét az Alkotmánybíróság elvi éllal fejezte ki azzal, hogy rögzítette a művészeti foglalkoztatás sajátos jogi kereteinek szükségességét, amely a tágran felfogott magánjog tereumán belül a szerződési jog karakterisztikus jelenségéhez, az atipikus megállapodásokhoz kapcsolódik. A jogalkotó pedig az állam intézményvédelmi kötelezettségeként felfogott alkotmánybírósági tételt a munkajog körében az Emtv. általánostól eltérő szabályainak kialakításával realizálta.

---

⁶² Az előadó-művészeti szervezetek támogatásáról és sajátos foglalkoztatási szabályairól szóló 2008. évi XCIX. törvény indokolása, Általános indokolás.

⁶³ Az előadó-művészeti szervezetek támogatásáról és sajátos foglalkoztatási szabályairól szóló 2008. évi XCIX. törvény indokolása, a 25. §-hoz fűzött részletes indokolás.